

PROBLEMA AMESTECULUI ȘI A NIVELĂRII LINGVISTICE OGLINDITĂ ÎN EVOLUȚIA DIFTONGILOR DIN DIALECTUL „DEUTSCHBÖHMISCH“

DE

MARGARETA-SIGRID JUMUGĂ

În lucrarea sa *Deutschböhmsche Ansiedlungen in der Bukowina*¹, J. Polek localizează cele trei grupuri de dialecte germane din Bucovina și anume: cel țipser în sud-vest, adică în Carpații Orientali, cel șvab-francon în podișul din sud-est și între ele, pe coasta de est a munților, așa-numitul dialect „Deutschböhmsch“.

Vorbind de „Deutschböhmen“, deci de germanii veniți din Boemia, ne referim la coloniștii așezați în localitățile *Negrileasa, Stulpicani, Frasin, Păltinoasa, Gura Humorului, Boureni, Mănăstirea Humorului, Poiana Micului, Cacica, Solca, Clit, Dealul Iederei, Voivodeasa, Putna, Gura Putnei*.

Pentru formarea și evoluția dialectului acestor colonii, ca de altfel în cazul oricărui dialect de insulă, factorii determinanți sînt originea coloniștilor, modul de așezare în noua patrie, prestigiul economic-social, cultural sau lingvistic al diferitelor grupuri de vorbitori care intră în amestec etc.

Între cele trei grupuri nu a avut loc nici un fel de amestec. Șvabii și țipserii, colonizați înaintea celui de al treilea grup, au ocupat zonele mai bune din punct de vedere economic. Astfel, șvabii s-au așezat în podișul roditor, iar țipserii, veniți ca mineri pentru exploatarea zăcămintelor de aur, cupru și mangan, și-au creat coloniile în munți. Ambelor grupuri li s-au oferit o serie de condiții, cum ar fi: case, în cazul șvabilor uneltele și sămînța necesare cultivării ogorului, libertatea de impozite și recrutare pe mai mulți ani etc. Al treilea grup, venit mai tîrziu, dintr-o regiune săracă, pradă crizei economice, a fost colonizat într-o zonă cu condiții mai dure. Terenul pentru casă, agricultură și pășune, coloniștii au trebuit să și-l defrișeze singuri. Nici celelalte înlesniri menționate mai sus ei nu le-au avut. Această stare socială a dus de la început la izolarea grupului, fapt accentuat apoi de granițele confesionale: coloniștii veniți din Boemia, așezați la mijloc, erau catolici, spre deosebire de celelalte două grupuri — unul în vest și altul în est —, în majoritatea lor protestante.

¹ În „Bohemia“, Praga, 1901, nr. 360, p. 1.

Coloniștii vin din vestul Boemiei, regiune colonizată și ea la rîndul ei în cadrul expansiunii spre est a germanilor, adică în perioada germanei medii de sus și a celei noi timpurii de sus (secolele al XII-lea—al XVI-lea). Așadar, am putea vorbi, în cazul insulei lingvistice în discuție, de un dialect-fiiică al unei colonii originare, primare, al unei „colonii-mamă”², despre care E. Schwarz și R. Kubitschek afirmă că nu-și încheiase procesul de amestec și de nivelare lingvistică la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea³, moment cînd are loc colonizarea în Bucovina.

În Boemia, nivelarea începe în secolul al XII-lea, dar pînă în primul sfert al secolului al XIX-lea vin mereu noi coloniști în așezările deja existente, ceea ce duce mereu la noi amestecuri. După R. Kubitschek, la începutul secolului al XIX-lea încă mai iau ființă așezări ale stielarilor, veniți din ariile lingvistice învecinate, adică din Bavaria și din Palatinatul de Sus⁴.

Caracterizînd dialectele din Boemia de vest, H. Hassmann afirmă că ele se deosebesc de celelalte graiuri bavareze-austriace — făcînd abstracție de cîteva particularități ale lexicului, care de regulă au un caracter mai recent și au pătruns din dialectele germane mijlocii din vecinătate — prin gama foarte variată a diftongilor⁵. Dintotdeauna lingviștii care au cercetat aceste graiuri au remarcat așa-numiții „diftongi răsturnați”: *ou* pentru g.m.s.⁶ *uo* (în celelalte graiuri bavareze: *ua*) și *ei* pentru g.m.s. *ie* (în restul graiurilor bavareze: *ia*).

În discutarea diftongilor dintr-un dialect german trebuie avute în vedere următoarele fenomene⁷:

1. Diftongarea vocalelor lungi g.m.s. *i*, *û*, *û*, ele devenind *ei*, *âi*; *ou*, *au*; *ôû*, *âû*, de ex.: *mîn* > *mein*, *niuw* | *nûw* > *neu*, *hûs* > *Haus*. În limba literară, acești diftongi s-au unificat cu diftongii vechi *ei*, *ou*, *ou*, fenomen care s-a produs foarte rar în dialectele germane, excepție făcînd cele bavareze și cele șvăbești, unde g.m.s. *ou*, *û* au devenit *au*; *ou*, *û* au devenit *âû*, *âû* (prin delabializare s-a obținut *ai*), *i* s-a transformat în *ei*, iar *ei* în *ai*, de ex. în dialectul „Deutschböhmisches” din Bucovina: *brayxa* < *brâchen* „brauchen” (a avea nevoie), *vâul* < *vûl* „faul” (leneș, putred), *glâû(b)m* < *gelouben* „glauben” (a crede), *vraû* < *vrouwe* „Frau” (femeie), *hâișa* < *hiuser* „Häuser” (case), *hâid* < *hiute* „Häute” (piei), *hâi* < *höuwe* „Heu” (fin), *drâi* < *dri* „drei” (trei), *baisn* <

² V. Žirmunskij, *Sprachgeschichte und Siedlungsmundarten*, în „Germanisch-Romanische Monatsschrift”, 18, 1930, p. 116; A. Schwob, *Wege und Formen des Sprachausgleichs in neuzeitlichen ost- und südostdeutschen Sprachinseln*, München, 1971, p. 73; C. J. Hutterer, *Grundsätzliches zur Sprachinselforschung*, în „Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache”, vol. 89, 1963, p. 184.

³ E. Schwarz, *Sudetendeutsche Sprachräume*, München, 1962, p. 60; R. Kubitschek, *Die Mundarten des Böhmerwaldes*, Pilsen, 1927, p. 4.

⁴ Cf. E. Schwarz, *Sudetendeutscher Wortatlas*, München, 1952, p. 12.

⁵ H. Hassmann, *Entwicklungsgeschichte der Zwielaute in den Mundarten der bayrischen Oberpfalz und Westböhmens*, în „Teuthonista”, 5, 1928—1929, p. 180.

⁶ Germana medie de sus (= g.m.s.) cuprinde dialectele din partea de sud și de mijloc a ariei lingvistice germane, pînă la granița *ich/ik* (care s-a format ca urmare a celei de a doua mutații consonantice), în perioada dintre sfîrșitul secolului al XI-lea și începutul secolului al XIV-lea.

⁷ R. v. Kienle, *Historische Laut- und Formenlehre des Deutschen*, Tübingen, 1969, p. 34—37.

mușca), *vlajš* < *fleisch* „Fleisch“ (carne), *māi* < *mei(j)e* „Mai“

îngărea diftongilor *ie*, *uo*, *üe*, care au devenit $\bar{i}$, $\bar{u}$, $\bar{ü}$ în franconia nă, în partea estică a franconiei de est, în Boemia și în dialectele de ex. : *lieb* > *lieb* / li : p /, *gaot* > *gut*, *brüeder* > *Brüder*. Vocate din această evoluție s-au transformat apoi în vocale armate de două consoane. Astfel, lui *muoter*, *muoz*, *gruomat*, le corespund *Mutter*, *muß*, *Grummet*, *Mütter* în germana actele, mai ales cele sudice — printre ele pe primul loc bavaria — în mare parte diftongii în diferite variante.

ea lui *e*, $\bar{i}$, *ei* în vecinătatea consoanelor *w*, *sch*, *l* și a celor labializate *ö*, $\bar{ü}$, *eu*, care devin *e*, *i*, *ei*.

Discuție cunoaște două categorii de diftongi :

1. care al doilea element este *u* sau *i* ;

1. *o*, respectiv *a* ca element final.

reprezintă diftongii vechi, păstrați din g.m.s. sau rezultați de ; din al doilea grup fac parte, în general, diftongii noi. Ei sînt lungi sau scurți. Ei sînt descendenți în raport cu ică a doua componentă prezintă o intensitate mai mică : $\bar{w}i$ „wie“ (cum), *ghōy* „Kuh“ (vacă); *baɪsn* „beißen“ (a mușca), ece), *hōgr* „Haar“ (păr). Rareori informatorii pronunțau : *qārβad* „Arbeit“ (muncă). Deoarece germana, în general, și ascendenți, înclinăm să admitem în dialectul nostru ului aloglot (român).

Deutschböhmisches“ din Bucovina avem următorii diftongi

(*ou*) ;

rianta palatalizată a lui *o*, *ou* (varianta palatalizată a lui

g.m.s. : *uo*) ;

rianta palatalizată a lui *o* (g.m.s. : *üe*) ;

ie ;

(g.m.s. : *ie*), *üe*, *ei* ;

sînt : *au*, *ai*, *oi*, *ou*, *ui*, de ex. : *brauxn* „brauchen“ (a Răuber“ (hoț) — aici ar trebui să apară varianta palatalizată, careia în dialect îi corespunde *ai*, deci *raɪba* —, *baɪsn* „ia“ „Feuer“ (foc), *sbajgl* „Spiegel“ (oglinză), *naugad* „nahe“ „iechen“ (a se țiri).

ongare a lui *i* și $\bar{i}$ este bine cunoscut, deoarece a jucat rmarea limbii germane literare. În Bavaria acest proces icheiat în secolul al XII-lea, în Boemia la începutul

hi am preluat transcrierea utilizată în gramaticile istorice, iar pentru folosită în elaborarea atlasului lingvistic sud-vestgerman : $\bar{u}$, $\bar{e}$ =ocale deschise, *b*, *d*, *s*, *v* = consoane surde, *h*, *q*, *ʃ*, *v* = consoane

Vechiul diftong *āu* apărea în g.m.s. numai înaintea unor consoane labiale sau palatale (înaintea dentalelor s-a transformat în *ō*: *nōd* „Not“ [nevoie]). În dialect, sfera sa s-a restrâns și mai mult prin dispariția componentei *u*, care a fost asimilată de consoana labială: *bām* „Baum“ (copac), *ghāvā* „kaufen“ (a cumpăra).

āi apare în dialect ca urmare a diftongării lui *i*, alături de varianta labializată a lui *ū* și *iu* (din *eu*). În bavareză, acest diftong s-a identificat complet cu varianta palatalizată a lui *ū*, când în silaba următoare apărea *i* sau *j*⁹. Acest *i*, *j* a dus la delabializarea lui *ū*, el fiind apoi diftongat ca și *i* (provenit din i.-e. *ei*), de ex.: *māis* < *mōuse* „Mäuse“ (șoareci), *hāid* < *hōute* „Häute“ (piei), *hāisə* < *hōuser* „Häuser“ (case), *lāid* < *liute* „Leute“ (oameni), *nāi* < *niuw* „neu“ (nou), *drāi* < *driu* „drei“ (trei).

Și g.v.s. (= germanul vechi de sus) *-ewi* (din mai vechiul *-awi*) a devenit *āi*: *hāi* < *hewi* „Heu“ (fîn), *grāia* < *frewen* „sich freuen“ (a se bucura).

De asemenea, *āi* apare drept corespondent pentru g.m.s. *ōu* (varianta palatalizată a lui *au*, *ou*). Deși, așa cum am arătat mai sus, consoana labială următoare asimilează componenta a doua a lui *au*, dialectul în discuție l-a păstrat: *rāuw̄m* „raufen“ (a se bate), *glāu(b)̄m* „glauben“ (a crede).

Fiind vorba de un proces general, sprijinit de limba colocvială din patria originară a vorbitorilor și de limba literară, acești diftongi (*āi*, *āu*) prezintă o evoluție destul de unitară în dialectul nostru.

Formele divergente apar la ceilalți diftongi, ei având în dialectele germane de sud evoluții individuale, mai greu de urmărit și de sintetizat.

āu, *ōu* este un diftong răsפîndit în așa-numitul dialect „nordgausch“, care cuprinde Palatinatul de Sus, Boemia de vest, zona Regensburg și Ingolstadt¹⁰. Așa cum s-a mai arătat, este un diftong „răsturnat“, având drept corespondent în restul Bavariei *ua*.

După Hassmann¹¹, vocalele lungi *ē* și *ō* au avut în bavareză o evoluție dublă și contradictorie. În sud, sub influența franconă și romanică, au devenit deja în perioada g.v.s. *uo*, *ie*, în nord, pornind din aria Regensburg, au devenit *ou*, *ei*. Dialectul șvăbesc prezintă o treaptă de mijloc: *oa*, apropiindu-se astfel cel mai mult de vechiul *ō*. În dialectul „Deutschböhmischesch“ apare *āu*, *ōu*, de ex.: *bāuxə* „Buche“ (fag), *vāus* „Fuß“ (picior), *hāusd̄n* „husten“ (a tuși), *ghāu* „Kuh“ (vacă), *(i) māus* „(ich) muß“ (eu trebuie).

Ca și în alte graiuri bavareze de mijloc, *āu*, *ōu* apare și pentru *a* din g.m.s.: *lāus̄n* „lassen“ (a lăsa), *nāuḡad* „nahe“ (aproape).

āi, *ōi* provine din *ei* (restul graiurilor bavareze prezintă *ia* < g.m.s. *ia*) și din *üe*, de ex.: *sbāiḡl* „Spiegel“ (oglină), *vāix* „Vieh“ (animale), *sbōix̄(ə)* „Speiche“ (spîță), *vāids̄n*, *vōids̄n* „Weizen“ (grîn).

După Lessiak¹², a avut loc următoarea evoluție: *ei* > *āi* > *ōi* > *ōoi* > *ōa*. Treapta *ōi* s-a menținut pînă astăzi în bavareza de nord și în dialectele cimbrice, parțial în austriaca de sus, în arile Salzburg și Tirol¹³. Această variantă

⁹ W. Braune, *Abriß der althochdeutschen Grammatik*, Tübingen, 1970, p. 38.

¹⁰ H. Hassmann, *op. cit.*, p. 191.

¹¹ H. Hassmann, *op. cit.*, p. 192.

¹² Ap. H. Hassmann, *op. cit.*, p. 188.

¹³ *Ibidem*.

apare și în dialectul nostru, în cuvinte bisilabice (vezi ex. de mai sus). În cuvintele monosilabice, evoluția a mers pînă la capăt, deci avem $e\alpha : \varrho\alpha$ „Ei“ (ou), $gh\varrho\tilde{a}(n)$ „kein“ (nici un), $ds\varrho\varrho$ „zwei“ (doi), $d\varrho\alpha g$ „Teig“ (aluat), $br\varrho\alpha t$ „breit“ (larg, lat), $v\varrho\alpha s$ „(er) weiß“ (știe). Putem observa această evoluție uneori chiar și în cuvinte care inițial au fost bisilabice: $h\varrho\alpha m <$ g.m.s. *heime* „heim“ (acasă).

$\tilde{u}i$ este caracteristic pentru dialectele din Austria inferioară, din Pădurea de mijloc și cea inferioară a Boemiei și din Boemia de sud¹⁴. Colonistii au adus acest diftong din Pădurea de mijloc: $\tilde{s}d\tilde{u}i^n$ „Stein“ (piatră), $l\tilde{u}i^n$ „Lehne“ (spătar), $val\tilde{u}i\tilde{s}\eta$ „verlieren“ (a pierde), $ds\tilde{u}i g\eta$ „ziehen“ (a trage). În unele cazuri, el apare pentru vechiul *ei*, dar în general el reprezintă, pe lângă $\tilde{o}i$, $\tilde{u}i$ ¹⁵, o variantă „răsturnată“ pentru *ie* din g.m.s.

Diftongii noi prezintă, în general, o unitate mai mare. Prin lungimea în pronunție a vocalelor scurte *o* și *e* au apărut diftongii $\tilde{u}\varrho$, $\tilde{i}\varrho$, de ex.: $h\tilde{u}\varrho sd\eta$ „husten“ (a tuși), $r\tilde{u}\varrho b\eta$ „Rübe“ (sfeclă), $br\tilde{i}\varrho v$ „Brief“ (scrisoare), $l\tilde{i}\varrho d$ „Lied“ (cîntec). Alții sînt urmarea vocalizării lui *r* final; astfel, avem $\tilde{e}\alpha$, $\tilde{e}\varrho$, de ex.: $d\tilde{e}\varrho$ „der“ (acesta), $\tilde{e}\alpha$, $\tilde{e}\varrho$ „er“ (el), $h\tilde{e}\alpha na$ „Hörner“ (coarne), $\tilde{s}d\tilde{e}\alpha n$ „Stern“ (stea). Tot prin vocalizarea lui *r* final a apărut $\tilde{i}\varrho$, de ex.: $b\tilde{i}\varrho n$ „Birne“ (pară), $gh\tilde{i}\varrho ds\eta$ „Kerze“ (lumînare), $m\tilde{i}\varrho$ „mir“ (mie). Tot vocale noi au luat naștere și prin contracție: $n\tilde{i}\varrho m\alpha d$ „niemand“ (nimeni).

Am putut consemna și o serie de forme hibride: $vr\tilde{a}i dh\tilde{o}v$ „Friedhof“ (cimitir), $l\tilde{i}\varrho da$ „Lieder“ (cîntece), $v\tilde{a}rm$ „arm“ (sărac), $\varrho\tilde{a}rb\tilde{a}d$ „Arbeit“ (muncă), $i\varrho m$, $\varrho i m$ „ihm“ (lui).

După E. Schwarz¹⁶, patria originală a dialectului cercetat de noi prezintă în general *ou* pentru g.m.s. *o*, *ei* pentru g.m.s. *e* și *oi* pentru g.m.s. *ei*.

În dialectul nostru, *ou* apare ca $\tilde{a}u$: $br\tilde{a}ud$ „Brot“ (pîine), $gr\tilde{a}ys$ „groß“ (mare – adj.), $vl\tilde{a}u$ „Floh“ (purice); *ei* apare ca *e*, $\tilde{e}\alpha$: $\tilde{s}n\tilde{e}$ „Schnee“ (zăpadă), $g\tilde{e}$ „gehen“ (a merge), $\tilde{s}d\tilde{e}$ „stehen“ (a sta), $ds\tilde{e}\alpha$ „Zehe“ (degetul de la picior), $m\tilde{e}\alpha$ „mehr“ (mai mult); *oi* apare ca $\tilde{a}i$, ϱi $\tilde{u}i$, $\varrho\alpha$, ϱ : $b\tilde{a}i n$ „Bein“ (picior), $m\tilde{a}i$ „Mai“ (luna mai), $\varrho i x\eta$ „Eiche“ (stejar), $\tilde{s}d\tilde{u}i^n$ „Stein“ (piatră), $l\tilde{u}i^n$ „Lehne“ (spătar), $ds\varrho\varrho$ „zwei“ (doi), $d\varrho\alpha g$ „Teig“ (aluat), $s\eta g\tilde{s}d$ „Sense“ (coasa).

Variatatea de corespondențe se manifestă și în cadrul aceluiași cuvînt, de ex.: „Geiß“ (capră) apare în general cu forma $g\varrho\tilde{a}s$, la Poiana Micului avem însă $g\varrho i s$, iar la Clit ambele forme. Comparativul adjectivului „heiß“ (fierbinte) este la Cacica și Poiana Micului $h\varrho\alpha sa$, la Boureni, Gura Humorului, Clit și Putna $h\tilde{i}\varrho sa$, la Voivodeasa și Sucevița $h\tilde{i}\tilde{e} sa$. „Kein“ (nici un) are în general forma $gh\varrho\tilde{a}(n)$, la Clit mai apare pe lângă ea și $gh\tilde{u}i$, la Putna $gh\tilde{o}i$, la Poiana Micului $gh\tilde{a}$ (forma cu monofong se datorează probabil influenței limbii colocviale) și $gh\tilde{u}\alpha ni$ (un diftong pe care în rest nu l-am mai întîlnit). „Knie“ (genunchi) prezintă la Boureni, Gura Humorului, Voivodeasa și Sucevița forma $ghn\tilde{a}i$, la Cacica, Clit și Putna $ghn\tilde{i}\varrho$, $ghn\tilde{i}\varrho$, la Poiana Micului $gh\tilde{i}\varrho n$ (o variantă neobișnuită, fiind poate rezultatul tendinței de a crea o formă hipercorectă). „Füße“ (picioare) are forma $v\tilde{a}i s$, $v\varrho i s$ la Boureni, Gura Humorului,

¹⁴ J. Wolf, *Kleine Banater Mundartenkunde*, București, 1975, p. 76–78; H. Hassmann, *op. cit.*, p. 189.

¹⁵ J. Wolf, *op. cit.*, p. 77 (în transcrierea noastră: $\tilde{e}i$, $\tilde{u}i$).

¹⁶ E. Schwarz, *Sudetendeutsche Sprachräume*, p. 62.

Voivodeasa, Sucevița și Putna, $vī_2s$ la Cacica, Clit, Poiana Micului. „Buche“ (fag) apare la Boureni, Gura Humorului, Voivodeasa, Sucevița și Putna $b\bar{u}ux\bar{a}$ ($n\bar{a}$), $b\bar{q}ux\bar{a}$ ($n\bar{a}$), la Clit și Poiana Micului $b\bar{u}q\bar{x}\bar{a}$. Interesante sînt formele pentru cuvîntul „Heu“ (fin) și compuşii lui „Heugabel“ (furcă pentru fin), „Heuschrecke“ (lăcustă) etc.: în toate coloniile am întîlnit varianta delabializată în cuvîntul necompus $h\bar{a}i$ (excepție doar Boureni și Gura Humorului: $h\bar{a}u$); în cuvintele compuse am întîlnit $h\bar{a}ugl\bar{a}$ la Boureni, Gura Humorului, Clit și Putna, $h\bar{q}i\bar{g}l\bar{a}$ la Cacica, Voivodeasa, Sucevița și Poiana Micului. Forme variate prezintă și verbul „tun“ (a face): la Boureni, Gura Humorului, Voivodeasa, Sucevița $d\bar{a}un$, la Putna și Poiana Micului $d\bar{u}q$, la Poiana Micului și $d\bar{u}$, aceasta fiind, ca și $d\bar{u}q\bar{n}$ la Cacica, influențată de limba colocvială sau chiar de cea literară.

În general, se poate constata o oarecare regularitate în repartizarea formelor: ele coincid la majoritatea cuvintelor în aceleași localități, ceea ce permite concluzia că nivelarea s-a produs în favoarea grupurilor de vorbitori cu aceeași origine. Totuși, se observă destul de des că, la un cuvînt sau altul, una sau mai multe localități prezintă o formă divergentă față de cea a grupului. Oscilațiile acestea sînt dovada unei nivelări nîncheiate, lupta dîndu-se, în general, între formele aduse de majoritatea vorbitorilor din regiunea Pădurii de mijloc a Boemiei, unde partea de sus prezintă un caracter mai unitar, și anume bavarez-dunărean (sau de mijloc), dar unde pătrund totuși și elemente din Pădurea de jos, și mai ales din partea ei de sus, al cărei dialect palatin de sus are o arie de circulație mai mare¹⁷. Astfel se explică, de pildă, și coexistența diftongilor $\bar{u}q$ (din vechea bavareză, adus din Pădurea inferioară) și $\bar{a}u$ (din dialectul palatin de sus), pe care vorbitorii îi amestecă uneori chiar și în același cuvînt. Asemenea amestecuri nu s-au produs abia în noua insulă, ci unele dintre ele au fost aduse din patria de origine, de ex.: „Kuh“ (vacă) are la singular forma $gh\bar{u}u$, provenită din bavareza dunăreană, și la plural $gh\bar{u}\bar{a}$ (la Clit, Cacica, Poiana Micului $gh\bar{i}q$), din palatina de sus. În unele localități apare o formă nivelată $gh\bar{q}i$, corespunzătoare celei de la singular. Dacă luăm în considerare originea vorbitorilor, putem constata că nu întotdeauna se impune forma transmisă de majoritatea acestora; adeseori nivelarea se produce în favoarea unei forme transmise de o minoritate numerică, ce se bucură însă de acel prestigiu numit de W. Mitzka „Mehrwert an Geltung“¹⁸. Se poate observa că în dialectul din Boemia de vest nivelarea a avut loc în favoarea palatinei, iar elementele din bavareza dunăreană apar ca forme divergente. Noul amestec din insulele-fiice din Bucovina nu s-a soldat nici el cu o nivelare dusă pînă la capăt. Cauzele care au împiedicat încheierea acestui proces sînt atît de variate și complexe, încît nu le putem expune aici.

Rezumînd cele prezentate, putem constata că într-o arie lingvistică din perioada germanei medii de sus, cuprinzînd saxona, alemana și bavareza

¹⁷ E. Schwarz, *op. cit.*, p. 82—83.

¹⁸ Este o formă mai răspîndită sau colocvială, literară, purtătorii se bucură de un prestigiu social, forma prezintă o regularitate sau nu prezintă acele caracteristici primare, evidente, care sînt înlăturate imediat din dialectul intrat în amestec. Vezi V. Žirmunskij, *op. cit.*, p. 118; A. Schwob, *Siedermischung und Sprachausgleich bei den Deutschen Südosteuropas*, în „Südost-deutsches Archiv“, vol. XIV, 1971, p. 230, 238; F. Lang, *Mundart und Herkunft der 1787 in der Bukowina angesiedelten sog. Schwaben*, în „Zeitschrift für Mundartforschung“, 1/1963, p. 52.

existau o serie de vocale lungi. Marginea de vest și de sud a acestei arii, de-a lungul Rinului și a Dunării, și-a modificat idiomul originar datorită preluării unor elemente romanice, astfel încât francona și bavareza de la sud de Dunăre au început să se detașeze de aria originară. Prin colonizarea estică s-a creat o nouă arie de margine (saxona de sus, sileziana). În Palatinatul de Sus și în Boemia de vest („bairischer Nordgau“) vocalele lungi inițial s-au păstrat. În jurul anului 1 000 începe aici procesul de diftongare, proces unitar, încheiat la începutul secolului al XVI-lea. Procesul se extinde, cu intensitate descrescândă, spre nord. După 1 300, un alt fenomen, și anume lungirea vocalelor scurte, se propagă dinspre nord către sud, cuprinzând și Palatinatul de Sus și Boemia de vest. Acest proces atrage după sine o nouă diftongare.

Valurile mereu noi de coloniști duc și la noi amestecuri. Aceste mișcări continue nu permit încheierea procesului de nivelare. Elementele variate existente sînt aduse în Bucovina în cadrul noii colonizări de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. O serie de divergențe lingvistice devin aici și mai mari, conform concluziei lui F. Lang referitoare la dialectul șvăbesc din Tereblecea, și anume ceea ce este unitar, rămîne unitar, ceea ce este divergent, devine și mai divergent¹⁹. Concluzia nu se potrivește întru totul dialectului „Deutschböhmisches“ din Bucovina, căci se remarcă o serie de tendințe nivelatoare. Poate că unul din factorii principali care au împiedicat ducerea pînă la capăt a procesului de nivelare din graiurile de aici a fost existența de la început a unui mijloc de comunicare supradialectal (o limbă colocvială numită „Bukowiner Hochdeutsch“), impus de oficialitățile austriace.

DIE MISCHUNG UND DER LINGUISTISCHE AUSGLEICH IN DER ENTWICKLUNG DER „DEUTSCHBÖHMISCHEN“ MUNDART

ZUSAMMENFASSUNG

Die Arbeit behandelt die Entwicklung der mhd. Diphthonge in den deutschböhmisches Siedlermundarten der Bukowina. Die sog. gestürzten Diphthonge des Bairischen treten — mit verschiedenen Varianten — allgemein in den Ortsdialekten auf. Die reiche Entfaltung der Zwielaute, ihre große Anzahl und Verschiedenartigkeit weist diese Mundarten als Mischdialekte mit nicht oder nur zum Teil abgeschlossenem Ausgleich aus. Das vielfältige Bild der Diphthonge geht einerseits auf das des Heimatgebietes (Siedlermundarten des westlichen Böhmerwaldes; im 19. Jh. kommen solche aus dem nördlichen Böhmerwald hinzu), auf die dort bereits herrschenden Schwankungen zurück, andererseits auf divergente Entwicklungen innerhalb der einzelnen in sich geschlossenen Ortsgemeinschaften, nicht zuletzt auf die darauf folgenden Sekundärsiedlungen.

Facultatea de Filologie
Iasi, Calea 23 August, nr. 11

¹⁹ F. Lang, *op. cit.*, p. 52.